

Antoni M. Alcover i el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana

Jaume Corbera Pou
(Universitat de les Illes Balears)

Tot just quan tenia 18 anys, el 1880, Antoni M. Alcover comença la seva carrera com a home de lletres amb la publicació de contarelles i rondalles. El seu interès, però, no és només per la narrativa d'essència popular, sinó per la llengua en si mateixa i pels reculls lexicogràfics, i així el 1882 participa al concurs convocat pel setmanari humorístic costumista *L'Ignorància* amb la *Mostra de diccionari mallorquí*, que és premiada amb mitja unça d'or.¹ És, de moment, un interès sense pretensions de transcendència pública, més per a satisfacció pròpia que per a ús d'altri:

Com els temes folklòrics exigien una constant observació i anotació del vocabulari popular, el jove escriptor manacorí anà cobrant afició a aqueixa tasca i concebé ja de bona hora —encara que d'una manera rudimentària— la idea de fer, amb el temps, un diccionari mallorquí més extens que els que fins aleshores s'havien publicat.²

Al temps que comença a publicar les contarelles i les rondalles, Alcover coneix Tomàs Forteza Cortès, amb el qual pren una gran amistat i del qual rebrà unes influències decisives en la seva formació lingüística, perquè Tomàs Forteza és probablement aleshores a Mallorca l'única persona que, autodidàcticament, està formada en la moderna filologia romànica sorgida a Alemanya al segon terç del segle. Però l'atenció del jove Alcover no és encara, a pesar de la *Mostra* i del que aprèn de Tomàs Forteza, la filologia, sinó les rondalles i la cultura popular, i han de passar 18 anys fins que agafi la curolla de

1. La *Mostra* va restar inèdita fins a 2001, en què va ser publicada a cura de M. Pilar Perea.

2. MOLL, 1962: 55.

fer el gran diccionari de la llengua catalana i posi fil a l'agulla. Segurament també hi va contribuir, a aquesta curolla, el coneixement que Marian Aguiló (amb qui havia fet amistat el 1883), a més de la immensa feinada de col·lector i editor de cançons populars, llegendes, rondalles, texts antics, etc., també havia aplegat un ric vocabulari català antic i modern que el 1897, quan va morir, restava inèdit i sense perspectives de ser publicat:

Pocs anys després, en constatar que el Diccionari que havia recollit Marià Aguiló romania sense publicar i una gran part del seu esforç restava oblidat, decidí emprendre la tasca de recollir fins allà on fos possible el tresor meravellós de la llengua. Probablement fou durant aquests anys que va gestar-se el gran projecte lingüístic d'Alcover: l'Obra del Diccionari.³

De qualque manera ho explicita el mateix Alcover:

Diuen que son fill [de Marian Aguiló] D. Angel du idea de acabar l'obra de son pare. Deu ho fassa; però no sabem si serà prest o tart. Y mentres tant passen els anys; no hi ha notícia de que l'obra fassa gayre via o estiga per a sortir; y d'altre vent creix d'una manera admirable y altament consoladora l'afició a la nostra llengua... y de llevant a ponent, de tramuntana a mitjorn demanen: el diccionari. [...] Fentme aquestes reflexions y veent que ningú se movia per tal obra, y petxucat mil vegades perque jo no l'empenia, a la fi me som resolt de sortir en mitx, y cridar els amichs de la nostra llengua benvolguda, y proposarlos de emprendre l'obra magna del Diccionari.⁴

El 1900, concretament, Alcover comença a moure's per a tirar endavant el projecte: el 6 de maig convoca un grapat d'amics — molts capellans i seminaristes, però també intel·lectuals diversos — a una sala del bisbat, als quals exposa la idea; tots la reben molt bé i després d'unes quantes reunions — i d'altres reunions secundàries a molts de pobles —, en què discuteixen com s'ha d'estructurar el projecte, aproven la *Lletra de Convit* (5 de novembre) que a la primavera de 1901 serà impresa per a ser distribuïda per tots els racons dels Països Catalans,

3. JANER, 1996: 84

4. ALCOVER, 1901: 6-7.

inclòs l'Alguer. Anticipant-se a l'aparició de la *Lletra*, ja a l'estiu de 1900 Alcover fa una excursió per terres catalanes continentals per prendre notes lingüístiques, a més de conèixer esglésies romàniques i altres monuments.

L'Obra del Diccionari va ser, doncs, el pretext inicial d'Alcover per a començar la seva carrera de filòleg i lingüista, que seria la seva principal dedicació (a part de l'eclesiàstica) fins al final de sa vida. Però el seu interès no es limitava al lèxic, no es limitava a voler fer el gran diccionari, sinó que s'interessava per tot (la fonètica, la morfologia, la sintaxi, l'onomàstica, la història), i en deixà bona constància a tots els seus escrits, principalment dins el Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana. Un dels temes que més el preocupaven era, concretament, el de la sintaxi, que qualificava d'«ànima de la llengua», i de la qual ja tractà extensament a les *Qüestions de llengua i literatura catalana* del primer volum del Bolletí. I va ser precisament a causa de la inquietud pels problemes de la sintaxi catalana, que en l'ús literari veia molt condicionada pel castellà, que començà a congriar la idea de fer un congrés en què es debatés quina era la vertadera, la bona, sintaxi catalana. *In mente* tenia una frase de Benito Pérez Galdós que volia contradir clarament: «El catalán no tiene construcción propia. La sintaxis es la castellana y sólo varían las voces.» (1886)

Així doncs, ben aviat, una vegada en marxa l'Obra del Diccionari, Alcover començà a consultar amb els seus amics i col·laboradors sobre la conveniència d'organitzar un congrés de sintaxi catalana, no tant per a resoldre qüestions mal conegudes com per a promoure l'estudi de la llengua i poder-les resoldre més endavant, i va ser el 25 de gener de 1904 que anuncià públicament la nova iniciativa amb una conferència a l'Ateneu Barcelonès. La idea immediatament va entusiasmar els ja nombrosos amics, adeptes i col·laboradors que el canonge havia fet amb el projecte del Diccionari, que tot d'una li manifestaren la seva voluntat de col·laborar en aquesta nova empresa genial de qui ja començava a ser conegut com «l'apòstol de la llengua», però el seu amic Antoni Rubió i Lluch, l'excels medievalista, estudiós de les aventures catalanes a Grècia, fill del patriarca de la Renaixença Joaquim Rubió i Ors, li va proposar que el congrés no es limitàs a l'estudi de la sintaxi, sinó que fos dedicat a la llengua en tots els seus aspectes, proposta que fou acceptada per Alcover.

Entre els qui primer respongueren a la crida d'Alcover, just després de la conferència a l'Ateneu, hi hagué Jaume Nonell, jesuïta de Manresa, autor d'alguns estudis sobre la llengua catalana, científicament poc fonamentats però amb algunes observacions interessants, amb qui el canonge ja hi tenia amistat d'uns anys enrere. Nonell de primer no veia clara la necessitat d'un congrés de sintaxi:

Jò, si tinc de serli franc, crèc que la nòstra Sintacsis l'hem d'anar a buscar no pas emb un Congrés de savis, sino a n-el[lls llabis del pòble. Els savis tots han rebuda sa formació lliterària en castellá y la major part dels llibres qu'han llegit y llegèxen son escrits en castellá. Els mes entussiasstes per la llenga matèrna tenen el castellá ficat fins al mòll dels òssos.

[...]

Crèc... que a n-el Congrés hauria de precediri una colecció de formes sintàctiques recullides dels llabis del pòble no contaminat del castellá: les quals a n-el Congrés les classificassen y reduissen, en quant fos possible, a cónons ò lleys sintàctiques.⁵

Però després d'uns aclariments d'Alcover accepta la idea i fins i tot proposa uns temes per a ser debatuts.⁶

Aviat, doncs, es constituïren unes comissions encarregades de fer-lo possible: la Comissió Tècnica, la Comissió Organitzadora i la Comissió Executiva, que finalment es denominarien Comissió Tècnica, Comissió Econòmica i Comissió Administrativa. Més endavant es constituïrien dues comissions especials: la Comissió de l'Exposició Bibliogràfica i la Comissió de la «Garden Party». En aquestes comissions hi havia personalitats destacades de la cultura catalana del moment, no només de les Lletres, com una primera manifestació que el Congrés volia ser un magne esdeveniment que reunís una multitud de persones d'interessos molt variats, però preocupades per la llengua. Feien part de la Comissió Tècnica, a més de Mn. Antoni M. Alcover, President del Congrés, Antoni Rubió i Lluch, Jaume Massó i Torrents —destacat activista cultural impulsor del modernisme i fundador de l'Avenc—, Joaquim Cases-Carbó —advocat i escriptor— i Josep Pijoan i Soteras —arquitecte, historiador, escriptor—.

5. Lletra del 17 de febrer de 1904

6. Lletra del 10 de març de 1904.

La Comissió Econòmica va ser constituïda per Joan Alandí i Canela —comerciant—, Benet de Pomés i Pomar —advocat— i Carles de Fortuny i de Miralles —hisendat i escriptor, baró de Esponellà. I formaren la Comissió Administrativa Joan Rubió i Bellver —arquitecte i regidor de l'Ajuntament de Barcelona—, Emili Vallès i Vidal —licenciat en Ciències Físiques i Químiques, i gramàtic— i Jaume Algarra i Postius —advocat. Es conformà també un comitè executiu, amb Joan Rubió, Joan Alandí, Josep Pijoan, Jaume Algarra i Joaquim Manuel Gay i Planella —comerciant. D'entre tots aquests personatges, n'hi ha un que amb el temps evolucionaria cap a posicions anticatalanistes: Benet de Pomés i de Pomar, Comte de Sta. Maria de Pomés, Cavaller de l'Orde de Sant Gregori el Magne, el qual el 1919 va ser fundador de la Unión Monárquica Nacional, partit dretà i antiautonomista, i el 1936 es va adherir públicament al Movimiento Nacional, per la qual cosa va ser desposseït dels seus béns «por las hordas rojas» (segons les seves pròpies paraules) i va haver de viure els tres anys següents de subvencions de familiars i amics. Durant la guerra va estar pres unes quantes vegades i condemnat a mort en tres ocasions. Amagat a diversos pobles esperant l'arribada de les tropes franquistes, s'hi va presentar tot d'una que aquestes entraren a Barcelona.

Les comissions es posaren a fer feina amb la idea de celebrar el congrés a la darrereria d'abril de 1906, i Alcover s'encarregà de preparar el text d'una primera circular que s'envià el mes de febrer de 1905 a molta gent (molt especialment a gent interessada en la llengua) i a associacions culturals i polítiques catalanistes i es publicà a uns quants mitjans, convidant les persones a participar-hi indicant quin dels temes que s'hi proposaven interessaven, si qualcú es volia fer càrrec de qualcun d'aquests temes i si hi havia propostes de temes nous.

El mes de març Alcover va rebre carta del seu amic Bernhard Schädell, el professor de filologia alemanya, de la Universitat de Halle, que havia conegut l'any anterior, el qual li responia a la circular-invítació per a participar al Congrés. La carta és una reflexió seriosa i ben fonamentada sobre la conveniència del Congrés, un seguit de consells perquè aquest sigui profitós al màxim i unes propostes perquè siguin presentades als congressistes, propostes enca-minades a posar els fonaments per a l'estudi científic rigorós de la llengua catalana:

...us suggeresc personalment les coses següents, i m'agradaria que les proposàssiu també al Congrés i, consegüentment a tot Catalunya: *dues revistes*, una de les quals més aviat popular i de difusió... i l'altra científica...; i abans que res *una obra nacional*, que jo voldria titular *La gramàtica catalana*. Una obra que tindria com a puntals les dues revistes i que s'ocuparia de la recerca sistemàtica de tot el domini lingüístic català: ... L'interès principal voldria centrar-lo en la recopilació de textos autèntics del *català vivent*, és a dir, del *dialecte* parlat pel poble (no del català castellanitzat, que se sol sentir a Barcelona). Únicament d'aquest podeu treure una sintaxi real, plena de vida.

[...]

Si per a una tal Obra nacional us calien pel cap alt de 10 a 12 col·laboradors instruïts per a la recerca filològica... i si per a una semblant Obra nacional conquistàveu el Congrés, aleshores hauríeu fet el millor que es pot fer per la llengua catalana: *haver obert l'autèntica font per a la consolidació de la llengua literària catalana*.

[...]

Una cosa més: si el meu pla s'acomplia, Catalunya seria el primer i l'únic país d'Europa que hauria investigat sistemàticament la seva llengua pròpia; i, naturalment, avantatjaria Castella en aquest punt, car aniria al capdavant del desenvolupament científicocultural.⁷

Bernhard Schädell es veu que s'havia entusiasmat amb la idea del Congrés, així que el 14 de juny tornà escriure a Alcover per a exposar-li un pla detallat d'actuació «en benefici de la *llengua catalana*». A la lletra, que ocupa 28 planes (la més llarga de les que va escriure), hi ha aqueixa proposició:

Que fundem primer de tot una Junta, que podríem anomenar *Junta de la Llengua Catalana*...

[...]

5) Faig la proposta següent:

a) La Junta resol amb tota promptitud la creació d'un *Institut pour l'étude de la langue catalane et de ses dialectes*... Aquest Institut cal que treballi amb uns criteris rigorosament científics... D'aquesta manera podríem establir tot seguit cadascuna de les fases de l'obra nacional: I. L'estudi filològic de la llengua catalana en la seva totalitat per mitjà de l'Institut.

- II. La publicació dels treballs de l'Institut a la «Revue Catalane».
- III. L'elaboració i depuració de la llengua literària catalana a través de les publicacions del «Bolletí», que contínuament podrà obtenir de la «Revue Catalane».
- IV. L'aprofitament de les conclusions del «Bolletí» per a la producció literària del present i del futur.⁸

Schädel demana que se li confii l'organització d'aquest Institut i declara que està disposat a posar-hi totes les seves forces. Llavors comunica a Alcover que accepta la seva invitació per a participar al Congrés i li demana que el facin a la darrerria de febrer perquè ell hi pugui assistir. La seva contribució al congrés serà, diu, l'objectiu i el sistema de treball de l'Institut. També diu que l'acompanyarà un col·laborador seu, el Dr. Albert Counson, romanista belga. Finalment, però, ni l'un ni l'altre hi pogueren participar, al Congrés: Schädel per la malaltia de sa mare i Counson per malaltia pròpia. El primer envià la comunicació perquè fos llegida, si ho trobaven convenient, o només publicada a les actes; el segon no envià res. Va ser una llàstima que aqueix lingüista que tant va influir en Alcover i tan bé coneixia el català al final no pogués ser a l'esdeveniment més important per a la llengua catalana durant la seva vida. La seva presència era considerada important no només per Alcover, sinó també pels altres membres de les comissions organitzadores:

Considerèm an aquest Sr. indispensable en el Congrés, y per tant costi lo que costi hem de mirar de que vingui. Per tant V. mateix digui lo que s'ha de fer, y lo que s'ha d'enviar al Dr. Schädel y adre-sa d'ont

li deia, a Alcover, Jaume Algarra en lletra del mes de setembre (sense data).⁹

El fet és que la seva proposta (que en aquella llarguíssima carta explica amb molt de detall), no llegida en el Congrés, però publicada a les actes, serà el catalitzador de la creació de l'Institut de la Llengua Catalana dins l'Institut d'Estudis Catalans, la qual cosa per si sola ja demostra la importància de les conseqüències del Congrés.

8. JULIÀ, 2000: 69-70

9. ARM: FAM, 8/44.

Bernhard Schädel era sense dubte el filòleg estranger de més transcendència dels que estaven convidats a participar al Congrés, però n'hi hagué d'altres, tots ells també importants. Hi assistiren Pier Enea Guarnerio, de Pavia, especialista en el sard i el primer investigador a haver fet una descripció sòlida de l'alguerès, al qual dedicà la seva comunicació; Joseph Saroihandy, de Versalles, que tractà de la frontera catalano-aragonesa al Pirineu; Adolfo Bonilla Sanmartín, de Madrid, dedicat al *Tirant lo Blanch*; Eberarth Vogel, d'Aachen (sense comunicació); Ramon Foulché-Delbosc, de París, que tractà de la Bíblia en català; Louis Barrau-Dihigo, de La Sorbonne, qui parlà dels «Gesta comitum barchinonensium»; i Jean-Auguste Brutails, de Bordeus, que féu una exposició sobre el dret andorrà. Si els consideram estrangers, tot i que no eren pròpiament filòlegs ni lingüistes, també hem de citar aquí Joan Palomba i Antoni Ciuffo, de l'Alguer, que tractaren naturalment de l'alguerès. Un que no hi assistí, tot i que havia estat convidat expressament, nomenat Congressista Honorari, i havia manifestat la seva intenció de ser-hi, va ser el filòleg gallec, especialista en la història de la llengua castellana i editor de texts medievals castellans, ja aleshores de prestigi reconegut internacionalment, Ramón Menéndez Pidal, a qui Alcover havia dedicat tres anys abans les «Qüestions de llengua i literatura catalanes» amb motiu de l'article «Cataluña bilingüe» aparegut a *El Imparcial* el 15 de desembre de 1902. Menéndez Pidal encara a un mes del Congrés confirmava que hi aniria amb sa dona i que tractaria de les fronteres del català,¹⁰ però finalment no s'hi va presentar i hi envià una comunicació sobre el valencià, que sortí a les actes. La participació de don Ramón al Congrés provocà algunes reaccions contràries, que Alcover sabé superar anteposant la seva honestedat intel·lectual a qualsevol rancúnia personal. Segons conta ell mateix al BDLC de 1921-1922, p. 114-115, el vespre anterior a la inauguració del Congrés el visitaren Puig i Cadafalch i un altre catalanista a dir-li que si Menéndez Pidal s'hi presentava se'n duria una siulada fenomenal, perquè pensaven que venia per a insultar la llengua catalana. Alcover els digué

10. Vegeu la lletra a Josep Pijoan de l'11-9-1906, a JULIÀ, 2000: 94-95.

que deixassen anar tot allò, perquè era impossible que un home de ciència com En Menéndez Pidal volgués cometre mai tal atrocitat, que d'altre vent, jo com a President que m'havien fet, mai per mai havia de permetre.¹¹

Per moltes altres diverses raons, no hi participaren, entre altres, havent-hi estat convidats, Marcelino Menéndez Pelayo (Santander), Arturo Farinelli (Innsbruck), Ernesto Giacomo Parodi (Florença), Alfred Morel-Fatio (París),¹² Johannes Fastenrath (Colònia), Pròsper Estieu (Tolosa de Llenguadoc), el jesuïta Josep Boubée (que refusà la invitació amb una lletra escrita en occità [«patois»]) i el gran gramàtic colombià, resident a París, Rufino José Cuervo (Bogotá, 1844 - París, 1911). Són curioses les raons principals que aquest dóna a Alcover per a no assistir al Congrés:

Pero voy á hacerle á U. una confesión: soy un cartujo ó trapense *in partibus infidelium*: jamás he ido á ningún congreso ni hablado en público, ni voy á parte alguna donde haya de estar en comunicació con más de cuatro personas.¹³

Lalemany Fritz Holle, de Berlín, no hi pogué ser, però envià una comunicació sobre la frontera catalano-llenguadociana, publicada a les actes. Qui tampoc hi va poder ser, i hauria volgut ser-hi, va ser l'alguerès Joan Pais, cosí de Joan Palomba, que en una carta del 29 de setembre de 1906 demanava una subvenció a Alcover per poder prendre part en el Congrés, justificant-la pel fet de ser autor d'una gramàtica algueresa. Alcover no li va respondre fins que hagué passat el col·loqui, cosa que molestà bastant Pais.

La presència de personalitats culturals de l'àmbit català sí que va ser ampla. Al moment del Congrés A. M. Alcover era una persona molt respectada i admirada dins els cercles culturals i polítics catalanistes, i a la seva crida hi resposgueren una gran quantitat d'intel·lectuals de tots els Països Catalans, molt especialment de Catalunya i de

11. Vegeu PEREA, 2005: 277-278.

12. Vegeu lletres a Alcover de 4-6-1906 i 3-9-1906 de Morel-Fatio, de 15-9-1906 d'E. G. Parodi, de 4-10-1906 de Pere Pagès i Rueda (ARM: FAM).

13. Lletre de 10 de juny de 1906 (ARM: FAM 25/536).

Mallorca. A part dels que ja he anomenat com a membres de les comissions organitzadores, hi participaren activament —entre altres— Francesc Carreras Candi, Miquel Costa i Llobera, Pompeu Fabra, Marian Grandia, Jaume Nonell, Emili Vallès, Ramon Miquel i Planas, Joaquim Ruyra, Joan Maragall, Joaquim Miret i Sans, Guillem Reynés, Joan Torrendell, Llorenç Riber, Enric Prat de la Riba... Gabriel Alomar hi envià una comunicació, però no es presentà a llegir-la. Qualcuns, com Ramon Picó i Campamar i Miquel dels Sants Oliver, s'excusaren per no poder-hi participar. El fet és que Alcover aconseguí aplegar personalitats de tots els Països Catalans, perquè a més dels ja citats (i altres) hi havia oradors del Rosselló (Mn. Esteve Caseponce, Amadeu Pagès, Juli Delpont, Joan Baptista Blazy, Pere Vidal, Josep Calmette), de la Franja de Ponent (Antoni Navarro), de València (Lluís Fullana, i Teodor Llorente com a President Honorari, en nom del qual parlà Vicent Mancho, de «Lo Rat Penat»), d'Eivissa (Vicenç Serra i Orvay, canonge) i de Menorca (Àngel Ruiz i Pablo, Cosme Parpal i Francesc d'Albranca).

I si repassam la llista de congressistes honoraris, congressistes honoraris protectors i congressistes efectius (publicada a les actes), encara ens podem fer més idea de la importància de moltes de les persones que d'una manera o altra feren part del Congrés. Entre tots, estrangers i catalans, ponents i comunicants, honoraris i «normals», i simples assistents (o no, però inscrits), s'implicaren en el Congrés tres milenars de persones, la qual cosa és impressionant i dóna una idea de quin era en aquell moment l'estat general d'interès per la llengua catalana. Arribar a aquest nombre va ser totalment inesperat: a una carta del 20 de juny de 1906, Josep Pijoan deia a Alcover

Aquí farem tants congressistes com vulgui. Totom me demana com s'ha de fer per inscriures. Jo conto que arrivarem als mil.¹⁴

I sis dies abans de la inauguració li comunicava Jaume Algarra:

Ahir arribarem a 2000 Congressistes. Dilluns a les 12 nit tancarèm la inscripció d'Efectius y contém arribar a 2500. Dedicarém després la setmana a fer Honoraris.¹⁵

14. Document 7/300 del FAM (ARM).

15. Document 8/35 del FAM (ARM).

S'hi plantejaren i posaren a discussió i votació 18 temes diferents (ponències encarregades) i més de 60 comunicacions, repartits en tres seccions: la «Filològica — Històrica», la «Literària» i la «Social i Jurídica»; de la primera ara en diríem la «lingüística», i de la darrera la «sociolingüística». També com a mostra de l'entusiasme que hi havia per la llengua dins tota la societat catalana (sobretot a Catalunya, és clar), s'ha de tenir present que les ponències de cada tema es posaren a votació popular entre els assistents (la majoria dels quals no eren precisament entesos en aquells temes), mitjançant unes papere-tes que s'havien de tornar al congrés dins un termini determinat. El resultat d'aquestes votacions va ser publicat a les actes i dona una idea del grau de participació activa dels inscrits, tot i que no tengués un valor decisiu en res.

La celebració del Congrés, per altra banda, va ser acompanyada d'una exposició bibliogràfica del llibre en català, la idea de la qual sembla que va sorgir del pare Ignasi Casanovas, jesuïta, ja llavors reconegut filòsof i historiador. En una lletra a Alcover del 9 de novembre de 1905 el P. Casanovas feia aquesta reflexió:

Estic ben cert que fora de Catalunya y fins y tot la majoria dels catalans no s'adonen pas, o al menos no's fan cabal concepte del moviment literari de nostra renaixensa. Pènsen qu'hem tingut un Verdaguier, qu'hi ha uns Jochs Florals, que s'escriu algun diari, y pròu. Estich tip de sentir que fem un esforç titànich per ressuscitar nostra literatura mòrta, que per arribar a publicar un llibre necessitem Déu y ajuda, que tota nostra vida literaria son quatre llibrèts de versos que ningú llegeix. Y fins dels que no van tan errats, em pènsco que son pochels els que veuen y senten tota nostra vida literaria. Dònchs axò'm feya pensar a mi: si ara amb ocasió del Congrès trobessim reunida y ordenada en una gran sala tota la producció literaria catalana de 50 anys ensá quina revelació tant nòva, tant hermosa, tant sujestiva y dominadora y fàcil de sentir per tothòm! Si'l Congrès més que tot será una bona repicada, de campanes, com deya l'Obrador no seria axò una festassa qu'entraria pels ulls y desencantaria a més encara pudé que no pas el tritllèx que molts no sentiran?

[...]

Per de prompte'm sèmbla que si figuressin a devant gent d'autoritat còm Vostè en Massó (que deü ser dels més entèsos en la matèria) en Rubió y altres, si'ls diaris s'entussiasmessin y fessin una bona crida, si s'enviessin prechs als autors, literats, editors y llibreters perquè ca-

dascú portés lo seu, ab fianses de que se'ls hi tornaria, la còsa ja portaria bòn pas. Vindria llavors la qüestió econòmica de gastos de correspondència, instalació etc., que ja seria un xich més embrollada; prò ab fè y entussiasme se'n surtiria de tot.

Si aquèsta banca [sic] tragués bona brotada, n'hi podriam empeltar l'altre de la literatura antiga, o sigui d'edicions velles y manuscrits. Allavòres quina formosura! Y quin fibló per treure la pols de lo que tenim arreconat! Y quina passa més ben donada per arribar a tenir nòstra bibliografia complèrta!

De la part humil de tot axò còm escriure, ordenar, guardar, etc. ja'ns en encarregariam els de l'academia catalanista y en tot hi posariam el coll tant còm puguessim.¹⁶

L'exposició es va fer al mateix Palau de Belles Arts, on es feien les sessions congressuals ordinàries, organitzada per una comissió presidida per Eudald Canibell, director de la Biblioteca Pública Arús. Vet ací com descriu un cronista de *La Veu de Catalunya* la impressió que li va fer l'exposició el dia de la inauguració (14 d'octubre):

Varem entrar a Belles Arts y al punt varem sentir la esgarriffansa d'una emoció intensa. Devant d'aquell aplech de volums que representen tot el nostre gloriós renaixement literari, millor dit, tot el

16. La congregació mariana dels Jesuïtes de Barcelona té el seu origen remot en la congregació de l'església de Betlem fundada el 1590, però va ser refundada el 1878 pel pare Antoni Rota, després d'un llarg període d'inactivitat a causa de la supressió intermitent de la Companyia (1767-1815, 1820-1823, 1835, 1868). El 1886 en va ser nomenat director el pare Lluís Ignasi Fiter i Cava (1852-1902), que ho va ser fins a la mort. Durant tot aquest temps, i encara anys després, la congregació va ser un centre importantíssim, amb molta d'influència social a Barcelona i a tot Catalunya, de formació moral, religiosa i intel·lectual de la joventut catòlica i conservadora. Hi passaren moltes de les que amb el temps serien figures transcendents de la intel·lectualitat catalana, i concretament del moviment noucentista: Josep Carner, Jaume Bofill i Mates, Rafael Masó i Valentí, Joan Alzina i Melis, Emili Vallès, Lluís Nicolau d'Olwer, Josep M. López Picó... La Secció Catalanista va ser fundada, dins la congregació, el 1891, però des de 1897 es converteix en «Acadèmia Catalanista» autònoma, redenominada el 16 d'octubre de 1901 «Acadèmia de literatura i crítica catalanes» i «Acadèmia de la llengua catalana» el 15 d'octubre de 1902. Alcover hi va fer una conferència per a explicar el projecte del Diccionari el 28 de maig de 1901 i encara hi tornà en tres ocasions diferents: el 4 de desembre de 1901, el 12 de març de 1902 i el 21 de gener de 1904.

nostre renaixement, ens sentírem orgullosos de la nostra condició de catalans y ens trobavem invadits per una onada de felicitat, al sentir d'una banda a l'altra fervents elogis, formulats aquí en francès, allà en italià, més enllà en la llengua de Castella. Y surant per demunt de totes les converses, la parla catalana aixecantse dels rotllos, ara ab l'accent del Rosselló, ara ab el de Mallorca, ara ab el del Alger y el de València... Allò era una festa major de la nostra literatura... De vitrina en vitrina anaven els congressistes adalerats, fentse creus de la tasca realisada pels nostres escriptors de tota mena y de la premsa ab que n'havien organiat la exhibició els intel·ligents bibliòfils que se n'han encarregat... Y tot eren exclamacions de joia y d'entusiasme... Sembla mentida que aqueixa renaixensa de Catalunya hagi produït tot això... Es increíble que, ab l'esfors gairebé sempre individual dels entusiastes s'hagi reunit aquest tresor de llibres... Y a cada vitrina, a cada prestatge, els visitants tenien una nova sorpresa... Y a nosaltres ens semblava veure en el bell estol de congressistes la representació de Catalunya, descobrintse a sí mateixa en aquelles vitrines com en un mirall de l'ànima...

Però per a arribar al moment de la celebració es va haver de passar per molts de tràmits organitzatius, per reunions i per feines, i per moments delicats. Primer hi va haver la qüestió del canvi de dates: previst primer per al mes d'abril de 1906, a mitjan febrer Alcover i els altres membres de la comissió organitzadora cregueren oportú endarrerir-lo a l'octubre per no haver-lo de fer dins el clima de tensió social provocat per l'assalt d'un grup de militars al setmanari satíric *Cucut* i a *La Veu de Catalunya*, el 25 de novembre de 1905, assalt que tenia com a excusa la befa que aquests periòdics feien dels militars. La situació de desconcert creada per aquests fets fins i tot havia creat dubtes en els organitzadors de si s'arribaria a fer o no el Congrés, com s'entreveu de la lletra de Josep Pijoan a Alcover de l'1 de febrer de 1906:

Estimat Mossen Alcover

Comprench la seva impaciència. Jo la tenia igualment, creguim que'm preocupa veure tot lo del congres tant enlaire, sense saber encare ben be si's farà... De reunions n'hem tingut moltes, y fins l'hi dire que ab bona voluntat de resoldreho. El dilluns ens trobavam a casa el Sr Rubió Lluch - ab en Masso y Cases - y tampoch varem saber posarnos d'acort. El senyor Cases que si naturalment! en Mas-

so que potser - yo que segons com y fent de primer algun tanteig a Madrid - en Rubio que no, qu'ens portara compromisos y poch profit. Total no's va acordar res.= Ahir dimecres reunio a ca'l Algarra... L'Algarra va proposar la mateixa formula que yo, pro ab una habilitat que'm va admirar. Axo es = anar a veure al governador: presentarli la llista dels temes, dirli que hem pensat de celebrar aquest congres científich ab el concurs de Fulano, Zutano etc... y que'ns anticipem a presentarli els temes perque com que no volem que hi hagin compromisos, ell mateix senyali si en troba algun de pecaminos - y a veure que dira - si si nega dirli que nosaltres perxo tenim compromisos, que continuarem organisant pro que acatarem tambe las sevas indicacions si cuant arriba l'hora ell te a be suspendrel. Pro ya no treballar mes que per aconseguir les subvencions...

Sembla també que la tensió social s'encomanà de qualche manera als organitzadors i s'exterioritzaren rivalitats i manies:

Illtre y Rnd Sr D. Antoni Mª Alcover Preb
ciutat de Mallorca

6 febrer 1905

Molt apreciat senyor. Te rahó que li sobra al dir que de todas les cartes que ha escritas solsament li ha contestat l'Alandí. Estem malament y excitats y ningú pensa res mes que cosas violentas. Això no pot durar.

La carta de vostè al Alandí está esplendida. Fassi el favor de sostenirla á peu y á cavall y no reuli gens ni mica. Val mes no celebrar, per ara, el congres que celebrar-lo amb vilipendi. Aquets pocas vergonyas d'aquí tindrian gust de celebrar-lo sense un *capellá* al devant y no el farán, si no hi ha *capellá* á tot pasto. Vostè els hi fa un xich de sombra. Si s'ha de provocar una votació la provocarem y guanyarem perque ja ens hem contat y som mes. Pot fiar-se de l'Alandí pero de ningú mes, l'Alandí no l'enganyará may. Els altres pot ser sí.

[...]

Joan Rubio¹⁷

Però no només era qüestió del desconcert per aquesta situació. Els organitzadors de vegades es trobaven incòmodes en la tasca que els tocava fer:

17. Document 7/241 del FAM (ARM).

Barcelona 5 de janer 1906

Estimat Mossen Alcober [sic]:

... He enviat la convocatoria a tots els periodichs catalanistas que's reben a la Veu, pro no se las societats ni altres organismes que convidria que rebesin la nostra alocució. Ademes ningu m'ajuda y yo no tinch poder per convocarlos. Aquestas cosas d'organisacio no son ben be del meu ram, y fenthi tot lo que puch, ho faig malament.

[...]

... Yo en el congres voldria fer mes be, el paper d'home tecnich y organisador d'area, de manera que de la part d'exit material crech que se'n tindrian de cuidar els altres.

Pijoan

... Pro cal que els demes tambe ens ajudin. Sobretot la gent dels cuartos son els que s'han de bellugar. Jo no pensaba pas tenirme que ocupar d'axo, ni poch ni molt. De totes maneres me posare d'acort ab l'Algarra y estigui tranquil, que tot se fara...

Josep Pijoan

Barcelona 20 Juny 1906

Segons pareix, les rivalitats polítiques també s'exerciren dins l'organització del Congrés. Pere Pagès i Rueda, agitador regionalista, col·laborador de *La Veu de Catalunya*, explicava a Mn. Alcober 9 dies abans de començar l'esdeveniment:

Pera coneixement y govern de V. vaig á ferli una confidencia. En la organizació del Congrés s'ha excluit absolutament á totes les persones significades per sa adhesió á «La Veu de Catalunya» y com á consecuencia natural hi tenen tot el predomini els del «Poble Catalá». És a dir, se'n ha apoderat tot l'element que's diu avensat, lo que'n diu ab frase grafica en Puig y Cadafalch el *chicotismo*.

Els homes directores del moviment catalanista en sos aspectes mes fonamentals han sigut excluits sistematicament de tota acció activa en sa organizació. Els nostres amichs haurán proporcionat tots els auxilis economichs al Congrés per quatre *jovinzels*, guiats mefisticament pels esquerrans, pels avensats del Ateneu y del Poble Catalá, no'ls han concedit ni un lloch d'honor, es á dir de treball en el Congrés.

En Puig y Cadafalch se'n queixava dies enrera, tement que no resulti un fracàs en la part externa, en les festes, en la part de festival que s'acostuma á donar per tot á n'aquets actes. Deya lo que podia tenir una gran ressonancia per l'esoerit que s'hi podia injectar se corre

perill de que sigui una solemnitat purament acadèmica sense cap aspecte patriòtic sense comprometre al Congrés.

En Puig y en Cambó hi haurien donat una empenta colossal s'hi s'haguessin cuidat de dirigir la part no tècnica.

Aixó ho dich reservadament á V. pera que li serveixi de govern y estigui enterat de tot lo que hi ha dessota pera que li serveixi d'explicació si quan V. hi es s'exteriorisa quelcom que tingui per fonament lo que li he explicat.

Els senyors de la comissió ó qui sigui ha arribat al punt d'enviar un document al Poble catalá 10 ó 12 dies abans que á *La Veü*. Quan ens en varem queixar ens contestaren que també l'hagerem pogut anar á buscar com feyen els demes diaris.

En Caselles no constestá als senyors Algarra y Pijoan qu'eren els que ho digueren.

Aixó no l'ha de preocupar gens á V. respecte la nostra conducta, la de *La Veü*, perque se prescindeix de tot amor propi quan se tracta d'una cosa tan gran y tan important com es la qüestió de la nostra llengua y sa glorificació. Hi posarem desde *La Veü* tota la nostra voluntat que com V. ja sab may s'acaba.

[...]

Pere Pagés y Rueda

Naturalment, a un tan magne esdeveniment que arribà a tanta gent no hi faltaren les anècdotes, que ho són des de la nostra perspectiva, naturalment. Vet aquí, per exemple, algunes respostes a la invitació a participar al Congrés:

Sr D Antonio M Alcover

Mi muy querido amigo: sin que signifique hostilidad á la lengua Catalana, cuya literaratura admiro, ni á Cataluña que aprecio en lo que vale, me parece que no debo figurar en un congreso de una lengua y una región que no son las mías.

Espero que se haga V. cargo de mi situación anómala y quede V seguro del afecto cordial de su mejor amigo

Antonio Frates

[sense data]¹⁸

Pareix que aquest Antonio Frates és el mateix (Antoni Frates Sureda, magistrat, escriptor costumista en castellà, col·laborador de

18. Document 7/320 del FAM (ARM).

L'Ignorància) que el 1900 va col·laborar amb Alcover a establir la llista d'especialitats de les seccions de Dret de la «Lletra de Convit»...

Palma 23 de Junio de 1906

Muy Sr mio y respetable amigo: Ayer fuí honrado con su invitación de V. para formar parte del Congreso de la lengua catalana, y tengo un verdadero sentimiento en contestarle suplicándole que me dispense de este acto, mientras busco y deseo otras ocasiones para serle útil.

Reconozco y admiro el movimiento artístico de Catalunya y me deleito como el que más con sus producciones literarias, no por ser catalanas sino por sus bellezas intrínsecas; estimo mucho más aún el florecimiento literario de Mallorca, y á este porque es espléndido y *nuestro*; pero amo de corazón á nuestra lengua nacional que he hablado y vivido durante mi juventud, y sin dejar de querer entrañablemente á nuestra *roqueta* y á su habla peculiar, tengo mis opiniones formadas respecto á regionalismo y a lengua catalana, que aunque nada valen, no por eso dejo de tenerlas muy arraigadas.

Le suplico me dispense esa confesión franca de mi manera de sentir, y me de de baja de la inscripción al Boletín ya que no me es dado ayudarles en esta obra, pues donde el hombre no tiene ni la inteligencia ni el corazón no puede producir fruto verdadero.

En espera de otra ocasión en que demostrarle mi verdadera amistad me repito de V. afectísimo amigo y S. q. b. s. m.

Antonio Salvá.

No hi faltà qualque episodi de picaresca, com el que Jaume Algarra conta a Alcover en una lletra del 23 de juliol de 1906:

[...]

Per cert fa pochs dies, un belga, ab una targeta de V., parlantmen llarch y també del Congrès, volia que li deixés uns diners. Per mi era un *timo* molt ben preparat: pero el timador se'n aná ab la cua entre-camas. Ja li contaré com aná aixó.

[...]

Crida l'atenció l'escrit que el filòleg Fritz Holle envià a Alcover a un mes del Congrès, amb consideracions sobre els desitjos d'independència dels catalans i la necessitat de fer una filologia seriosa, lluny dels desbarats de Grandia i Aladern:

Lo único que los catalanistas pueden razonablemente esperar es lograr la independencia espiritual del centro de España. Luchar por la independencia política sería perder un tiempo precioso y derramar inútilmente mucha sangre española. Además sería muy indiferente la tal independencia para la realización de nuestros fines científicos. Aunque Cataluña se haga libre políticamente (y no se hará) lo mismo tendríamos que trabajar para reivindicar los sacrosantos privilegios de la lengua, para asegurarle sus derechos que tiene a ser lenguaje de la literatura y de la ciencia. [...] En un país que, como Cataluña, es objeto del interés general y continuo de toda España, no debieran imprimirse sino los buenos libros, no debieran pronunciarse sino discursos serios. La mediocridad debiera estar callada al menos hasta que cese la lucha. [...] si los bien intencionados, los que valen como Grandia y Aladern, sueltan tales desatinos de vez en cuando, ¿cómo quieren Vds. Que se les respete en un país, en donde hombres como Menéndez Pidal, que meten la pata en hablando de cosas de Cataluña, eso sí, pero que saben cultivar su propia lengua como debe ser cultivada, están en posiciones oficiales y tienen influencia trascendente? El mayor peligro que amenaza á la buena causa catalana, no sale de sus enemigos políticos, sale de los que creen ser sus más apasionados partidarios y que en vez de adelantarla y de aprovecharla, desacreditan con su vana palabrería...¹⁹

Curiosíssima, i en el fons lamentable per la misèria cultural i social que mostra com a pròpia de la Mallorca de cent anys enrere, és una lletra del capellà dels Llombards, Miquel Clar, datada a 5 d'octubre de 1906. Després de fer elogis de la llengua catalana i de qualificar de «fill bord indigne de que la terra l'aguant» qui no l'aprecia, diu:

No pensi amb s'adhesió des nostro Ajuntament; es batle es un *tipo* que no té simpaties més que pe'ses mestresses; al manco e-hu té demostrat clarament tenint fiys —y es fradí— que se pasetjan car'alta per dins el poble. Jo sempre li he fetes axamples discrepant amb axò de alguns senyors sacerdots santanyiners que, perque les fa pagar poch consúm o per altres cosetes, estan tot fideus per éll; y no se desdenyen d'esser en persona a felicitarló el día de la seva festa onomastica.²⁰

19. Documents 27/12-1 i 27/12-2 del FAM (ARM).

20. Document 8/80 del FAM (ARM).

És també curiosa aquesta carta d'un altre capellà, aquest de Manresa, datada a la diada de Santa Teresa (dia 1 d'octubre?), amb què es queixa que al Congrés es vulgui fer una exhibició de sardanes. Aquests són els seus arguments:

Il^{lre} Sr. Dr. D. Antoni M. Alcover

Barcelona

[...]

Ab motiu del Congrés «Catalanista de la Llengua» he sentit a dir que la «Societat del Foment de la sardana» es vol escibir, a quin fi ha fet algùn oferiment y enteng que li ha sigut acceptat.

¿Vòlen aquèts fomentadors de la sardana que quedí canonizat aquest ball per les alabançes de persones de tanta valua y serioses còm son les que estarán reunides ab motiu del Congrés de la Llengua?

Aquesta és la pregunta que poso a la consideració de vostè al mateix temps que les adjuntes *fulles* quines li manifestaran la campanya entaulada entre alguns catalanistes que'ls sembla ja que Catalunya es un Paradís perquè te *ball Nacional*, y els que estimen de vères y en Deu al jovent catalá piados a quin vèuen cada dia més enredat ab les sardanes y desertant de les congregacions piadoses.

Enteng que en el *Diccionari Catalá* al escriure la paraula sardana s'hi haurien de distingir dues classes de sardanes: la «sardana pura» que es la veritable y la que antigament ballaben en rodones y donantse les mans persones d'un matex secse y devant de les autoritats, aquesta es la sardana nostra y la que ancara es balla en alguns punts aon el dimoni ab barretina no ha pogut *fer patria* ficanthi les segones o de «barreja»

I les sardanes micstes ó de barreja, que son les que s'estilen ara y que deurien ser desterrades de nostra Patria per ser porques, forasteres y perilloses, pux ballantse entre persones de diferent secse, donantse la ma, y moltes vegades a altes hòres de la nit, no son les més aproposit per esplayar el còr en una alegria pura y desinteressada, còm ho son les primeres.

[...]

Francisco Pous y Barrés, pvre.

I sorprenent, i lamentable, és aquest fragment de la ressenya de la inauguració sortida a la revista *Ilustración Católica - La Hormiga de Oro* (20 d'octubre de 1906):

Despues de la apertura por la presidencia ocuparon la tribuna los Sres. Algarra, Costa y Llobera, Rubió y Lluch, el Dr. Cornelio, cate-

drático de la Universidad de Pavia (en italiano), el Dr. Kffborde de Paris (en francés), el doctor Vicente Manso (en valenciano), catedrático de la Universidad de Valencia; el Rdo. Casaponsa, cura párroco de un pueblo del Rosellón; D. Juan Palombo, maestro de Alguer, Cerdeña, y el Dr. Sanmartin, catedrático de la Universidad central; todos fueron muy aplaudidos.

Finalment, ja passat l'esdeveniment, l'amic d'Alcover, també prevere manacorí, Joan Aguiló, el qui havia presentat el mapa lingüístic, li escriu celebrant el triomf que ha estat el col·loqui, i li diu respecte del seu col·laborador l'apotecari Antoni Riera, dibuixant del mapa:

El potecari Riera ha estat contentíssim de la bona acullida del mapa, no cal donchs oferirli res, y majorment haventlo ja obsequiat jo amb una estatua de la Mare de Deu de Lourdes que'n vaig dur quan ferem la pelegrinació.²¹

I encara a l'hora de la publicació de les actes trobam un episodi un tant graciós, de la mà del Dr. Schädel. A una carta del 24 de març de 1908 es queixa aquest de les proves d'impremta del seu text en alemany:

... la impremta ha compost el text tan malament que la correcció és impossible. A cada paraula hi ha tantes faltes que hauria de tornar a escriure tot l'article al marge. Tal com és ara s'assembla més aviat al coreà o a un dialecte esquimal que no pas a l'alemany.²²

Només pels noms dels participants que hem anomenat fins ara ja podem veure la importància del Congrés, però com que no podem repassar les aportacions de tots, ens centrarem en alguns dels més representatius. De primer, hem de tenir present que els únics lingüistes o filòlegs professionals que hi varen prendre part eren tots estrangers; la lingüística catalana era encara a les beceroles, per això entre els participants catalans només hi havia 2 vertaders lingüistes o filòlegs, encara que de formació autodidacta i no professionals, Mn. Alcover i Pompeu Fabra; tots els altres eren literats, historiadors, advocats, capellans, bibliòfils, erudits diversos amb interès per la llengua.

21. Carta datada a Manacor del 22 d'octubre de 1906.

22. JULIÀ, 2000: 123.

Ja que som a Menorca, començarem pels menorquins. Àngel Ruiz i Pablo, conegut com a escriptor costumista, va fer una comunicació sobre els anglicismes del parlar de l'illa, en què per primera vegada exposava públicament l'existència d'aquest rastre de la dominació anglesa a l'illa. Cal dir que a pesar de la modèstia amb què es va presentar («En qüestions filològiques som llech, en les gramaticals un negat, y per si això no fos prou, per fer vessar la mesura de les meves ignorancies y de la meva inutilitat en aquest Congrés, ma llevor literaria, tant per sa importancia com per sa magnitud, més bé ha sigut castellana»), la seva comunicació va ser prou interessant i, baldament hi hagués alguns errors, ha estat fonament de tots els estudis posteriors d'aquest tema. La comunicació, almanco el text imprès, està redactada en un català literari molt reeixit, però es veu que tenia la intenció de fer-la en «menorquí tal com se parla avuy dia, llevantli totas ses forasterades que sia possible», tal com ho va plantejar a Alcover en carta del 24 de setembre; no sabem si Alcover li va recomanar no fer-la així o és que el text de les actes va ser retocat. Si Ruiz i Pablo va parlar dels anglicismes del menorquí, Francesc Camps, amb el malnom de Francesc d'Albranca, ho va fer dels arabismes particulars, nombrosos sobretot a la toponímia. La seva aportació és una simple llista de suposats arabismes, sense explicacions etimològiques, la qual —pel que conec— no és cap obra de referència; sense poder-la jutjar, perquè els meus coneixements d'àrab són nuls, i sense voler-la menysprear, tenc la impressió que se l'ha de mirar amb molta de cura, perquè hi he trobat, per exemple, unes quantes paraules que ell dóna per àrabs i ningú més les hi considera (*al·lot, claper, goret...*). Bé, en realitat sembla que ell mateix era conscient de la seva limitació a l'hora de confegir aqueixa comunicació, que no tenia gaire apreciada:

M. I. Mossn. Antoni Mª Alcover Pbre.
Vicari General
Palma de Mallorca

St. Cristófol de Menorca
9 — Octubre -1906

[...]

I sa ramó d'el *Congrés* me feu escriurer seguit y malament quatre planes, no ben complertas, apuntant paraulas (toponímicas – patroní-

micar – comuns –) que s'arab deixá á n'es menorquí y qu'es conservan encara, y las dirigí al Sr. Algarra, al mateix temps que me adhería al *Congrés* (títol 1257) pregantli que si la cosa ho valia, aprofitassin la remesa y si no –com ho crech,– li donassin lloch a l'escombraria.

De las horas ensá he sabut qu'el literato en Ruiz Pablo prenía part al Congrés, y percert me llegí sa seva preuhada obra (Memoria de britanisms) (iprou li vaxt callá es pagat... y es pecat que jo havia comés!...) y que es Dr. Cosme Parpal desenrotllará es tema de sas glosas menorquinas. Menorca els hi estimará molt á n'aquets fills seus sas bonas obras, y ab major rahó li estimaré molt á Vosté que decanti es meu [sic] fastijosos paperòts, que, ja mitj envergonyit, vaxt firma ab el pseudònim *Francesch d'Albranca*, que casi no es pseudónim.

[...]

Francesch Camps

El tercer menorquí va ser, efectivament, Cosme Parpal i Marquès, que llavors vivia a Barcelona, on era professor a la Universitat. Va llegir una comunicació sobre les gloses i els glosadors de Menorca, on explica què són les gloses i en quines circumstàncies es fan, amb un recordatori especial del famós glosador menorquí del XVIII mestre Josep Vivó. Una aportació curta, però que sense dubte degué entusiasmar molts dels oients que potser no n'havien sentit mai, de gloses. Curiosament, el text de Parpal és escrit en menorquí popular, no en menorquí literari.

Entre tots els altres ponents o comunicants varen destacar especialment, a part dels estrangers, els únics dos catalans que, com he dit, podien ser considerats vertaderament especialistes en llengua: Antoni M. Alcover i Pompeu Fabra. Alcover, a més d'actuar com a President, amb els discursos d'obertura i de clausura, actuà com a president de sessió dins la «Secció Filològica-Històrica», presentà la ponència «Concordansa del participi com a terme d'acció», presentà la comunicació «La llengua catalana té sintaxis pròpia» i presentà nombroses esmenes a les altres ponències i comunicacions, de les tres seccions. Era, a més a més, l'inspirador del mapa de la llengua catalana que presentà Mn. Joan Aguiló.²³ El seu paper dins el congrés va ser,

23. Mn. Aguiló planejava fer un mapa també dialectal, però finalment el mapa només va ser territorial (V. lletra d'Aguiló a Alcover del 22 d'agost de 1906. ARM: FAM, 7/392.)

doncs, «multiactiu», amb una formació i una informació (la quantitat de documentació que aporta és extraordinària) que li permetien argumentar sòlidament les seves raons. Que això fos així no impedí, però, que no trobàs un seriós objector en la persona, precisament, de l'altre lingüista reconegut, Pompeu Fabra, el qual —contra el parer del canonge mallorquí— no creia, per exemple, que la pèrdua molt generalitzada de la concordança del participi dels temps composts amb el complement directe fos causada per la influència castellana, ni que ho fos la generalització del verb *haber* com a auxiliar per als temps composts, en lloc de *ser* en algunes classes de verbs. La relació entre les dues figures havia estat fins aleshores cordial, per això és un poc estrany que a Fabra no se li encarregàs cap ponència i s'hagués de conformar amb una comunicació, protocolàriament de valor més secundari. Però el fet és que la comunicació de Fabra, llarga i espessa de dades i de raons, centrada en qüestions ortogràfiques (la *b*, la *ll*/*ly*, la *r* muda, l'accentuació gràfica, la *ç* i altres) és un exemple extraordinari de la seva preparació lingüística i de la seva capacitat d'exposició sistemàtica, i li va valer l'admiració de tots els oients. Com que, a més a més, Fabra va presentar esmenes a moltes ponències, sempre en el sentit de modernitzar la llengua i fer-la més homogènia amb les llengües més pròximes —fugint del pes excessiu de la tradició gramatical castellana—, el seu prestigi com a gramàtic va sortir molt reforçat del Congrés, cosa que sembla que provocà l'inici de la rivalitat amb Alcover. A més, el 26 i el 30 d'octubre Fabra va fer unes conferències a l'Ateneu en què, sense anomenar-lo, contradeia la tesi d'Alcover sobre la castellanització excessiva del català; d'aquestes conferències se'n va fer ressò *El Poble Català*, en un article elogiós que Alcover i els seus amics cregueren tendències en contra seva. Ho manifestava Alcover en una carta a Joan Alandí del 17 de novembre de 1906:

Palma, 17 novembre 906

A D. Juan Alandí:

[...]

Es molt estrany lo que passa ab els Srs. de l'Avenç. En Fabra, després de presentar esmenes a tot lo que sab que son coses que jo defens, dona dues conferencies per sostenir la no castellanisació del català, axò es, negant la castellanisació que jo sostinch fa quatre anys, sense que may el hagués badat boca sobre axò; En Montoliu demunt el

Poble Catalá sostenint que nigu sab res més qu'En Fabra y que la Ciencia per boca d'aquest ha fet veure que no hi ha tal cosa que'l catalá estiga acastellanat y que no es ver que la sintacsis sia l'ánima de la llengua. A mi'm sab greu després del Congrés haver d'armar questions sortint en defensa de la puresa del catalá; pero'm pens que no hi haurá altre remey. ¿Que hi diu vostè? ¿Com ho han pres la gent aqueixa actitud d'En Fabra? Seria oportuna una refutació en regla?
[...]²⁴

L'organització del Congrés va establir un sistema de votació per a les ponències i les esmenes. La votació s'havia de fer per correu algunes setmanes després d'acabades les sessions, amb uns fulls que s'enviarien a tots els congressistes. Els membre de la Comissió Tècnica prepararen els fulls, on hi havia algunes recomanacions, fetes amb la intenció de suavitzar la previsible victòria de les propostes fabrianes on hi fossin. Ho explica Jaume Algarra a Alcover en lletra del 29 d'octubre:²⁵

Mn. Antoni Mª Alcover.

[...]

Pera evitar tota guerra y que resultés algú molestat per las votacions, crech que lo millor es manifestar en les mateixes fullas de votació «que ningú ha de votar perquè sí, sinó que avans de estampar el *sí* o el *no* cal estar científicament convensut de lo que's vota. Que el votar no s'atengui a la valua de la persona que ha defensada tal conclusió ò esmena, sinó sols y exclusivament al convenciment íntim. Qui dupti, que voti en blanch.» Aixó donaria per resultat uns 2000 vots en blanch, 600 á favor de V. y 400 á favor de L'Avens, y ni V. ni L'Avens podrián considerarse derrotats. (Es un exemple.)

[...] crech que V. en son *Bolletí* n'hauría de fer una recomanació de que votessin *en blanch* els qui no saben científicament quin camí han de pendre. I amb aixó els de *L'Avens*, no podrián tenir res que dirhi.
[...]²⁶

Joan Alandí, a més a més, arribà a insinuar a Alcover que era possible pressionar una mica els congressistes perquè votassin a favor d'ell (19 de novembre de 1906):

24. FAM (ARM).

25. I en una altra carta del 17 de novembre.

26. Document 8/57 del FAM (ARM).

[...]

Com que ni en Montoliu, ni en Fabra citant may el nom de vosté el gros publich no veu la part personal de la campanya. Si vosté els hi contesta citant noms la cosa tindrà grand publicitat y allavors la gent s'adonará de lo que avuy li es indiferent. Per el grupo Avens en Fabra es un idol, aixó ja hu veyam quan comensavem á organisar el Congrés, fins recordo que la fetxa d'aquet volían que se supedités á las conveniencies d'en F. perque pogués venir, semblaba com si d'ell depengués l'èxit del Congrés.

Les tesis de vosté y la d'en Fabra anirán l'una á continuació de l'altre y els congressistes haurán de votar per l'una ó l'altre. Inutil es dir que l'Algarra y yo podem fer alguna cosa prop dels congressistes mes ha d'esser ab molt cuidado perque si hu saben (tot se sab) dirán que feim coacció. Pensi be aixó y mani.

[...]²⁷

Malgrat totes aquestes precaucions el fet va ser que l'esmena de Fabra a la ponència d'Alcover va guanyar la votació per 122 vots a 121, tot i que Fabra va tenir 197 vots en contra i Alcover només 130.

Val a dir que Alcover no era l'únic en desacord amb Fabra i *L'Avenç*; tampoc el pare Marian Grandia no s'avenia gens amb els que anomenava «l'escola barcelonina», a qui acusava, en una carta del 4 d'abril de 1907, d'haver-se quedat totes les secretaries del Congrés per aprofitar-les per influir en les discussions. Cal recordar, però, que la distància científica entre el pare Grandia i els de *L'Avenç* era immensa.

Bé, què va ser en definitiva el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana? Indubtablement va ser un congrés científic, perquè de científics n'hi participaren, i de bons, i si bé no se'n tragueren conclusions globals i generals, sí que se'n despregueren conseqüències transcendents per a la ciència lingüística, com la consagració d'Alcover i de Fabra, com la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans, com la convocatòria d'unes beques per a la formació de filòlegs a Alemanya... Tot això seguint els consells de B. Schädel. O com el mateix volum imprès de les actes, on trobam intervencions encara ara interessants.

27. Document 24/441 del FAM (ARM).

Però aquest congrés no va ser únicament un congrés de ciència, ni ho pretenien els organitzadors. Volien, i ho varen aconseguir, que fos una gran manifestació cívica a favor de la llengua i de la nació. El simple fet que hi hagués 3.000 participants, dels quals 2.950, si no més, eren profans en la matèria de què es tractava, ja demostra fins a quin punt va ser pres com un acte propagandístic per la llengua catalana. Deia Prat de la Riba a *La Veu de Catalunya* del 13 d'octubre: «instintivament nosaltres fem com els alemanys: may separem la ciencia de la patria»,²⁸ i va dir ben clar i fort Alcover mateix a la inauguració:

Hem convocat y celebrem aquest *Congrés*, per encendre y ablamar més y més en l'amor d'aquexa llengua els cors dels qui la parlen; per veure si logram qu'aquexa amor siga més d'obres que queden, que no de paraules que'l vent se'n du; per promoure per tot arreu l'estudi científich y literari d'aquexa llengua; pero no un estudi qualsevol, demunt demunt, de per riure boldronetjant aquí y allà, sense pla ni ordre, sino un estudi acorat, a fondo, de sol a rel, obstinat, ab tota l'ànima, de cap a peus, bax d'un pla complet y acabat, rigurosament científich... Per axò hem convocat y celebrem aquest *Congrés*, per veure si arribam a fer comprendre a la gent catalana, a la gent que's diu y es entusiasta d'aquexa llengua, que tal estudi ha d'esser un'obra verament nacional, aont tots, cadascú segons la mida de ses forces y son radi d'acció, hem de prendre part, tots hi hem de contribuir, posant tothom a n-el servici de la restauració y enaltiment de la llengua catalana les nostres facultats, les nostres potències, els nostres estudis, els nostres conexements, tot lo que som, tot lo que porem...²⁹

No sé si ho hem d'interpretar com una debilitat de darrera hora o com una voluntat de no espantar aquells que miraven amb recel aquest magne esdeveniment, però he pogut comprovar que hi ha una diferència prou significativa entre el final del discurs inaugural d'Alcover publicat i una versió a mà guardada dins una de les capses (76) conservades al FAM. El discurs publicat acaba així:

Vetassí l'objecte del Congrès. Y ara, catalans de Catalunya espanyola y Catalunya francesa, de les Balears, Reyne de València y Alguer, si us hi teniu, obrau com a bons vassalls, com a bons fills de l'escelsa, de

28. JULIÀ, 2005: 111.

29. *Primer Congrès...*, p. 71-72.

l'esplèndida, de la dolça, de la polent, de la gentil, de la cent voltes benvolguda y gloriosa llengua catalana.³⁰

L'esborrany guardat, en canvi, té aquest final, més directe i reivindicatiu:

Vetassí l'objecte del Congrés. Y ara, fills de la Pàtria, fills de la llengua catalana, veyau que feu!

Bé, la qüestió no és només que s'hi inscrivessin 3.000 congressistes, sinó que va tenir un ressò mediàtic immens, abans i després. Just es va anunciar la convocatòria del Congrés en parlaren i l'elogiaren la majoria de diaris i revistes catalanistes o, simplement, sensibles a la causa. Per tot Catalunya l'anunciaren i el lloaren, com a iniciativa important, els diaris i les revistes d'orientació catalanista, i sobretot va ser l'òrgan de la Lliga Regionalista, *La Veu de Catalunya*, que s'hi entusiasmà i hi dedicà apassionats articles des de l'anunci fins a la inauguració. Les adhesions personals i institucionals hi arribaren de tots els racons dels Països Catalans i també de l'estranger. Els congressistes efectius de les Balears varen ser 194, i 6 els honoraris, dels quals uns 120 hi pogueren assistir beneficiats d'una rebaixa en el passatge de la «Compañía Mallorquina de Vapores» (només 1 consta que fos de Menorca, de Sant Cristòfol, que era Francesc Camps). De Mallorca s'hi adheriren els ajuntaments de Palma, Pollença i Felanitx, i societats diverses, així com el bisbe. De Catalunya varen ser deu els ajuntaments adherits. I arribaren adhesions de l'estranger: a més d'aquelles personalitats que havien estat convidades i no hi pogueren ser, es rebren adhesions de la Reial Acadèmia i Societat Iconogràfica de Lisboa, del Centre Català de Santiago de Cuba i de la Universitat de Messina. I quan es va celebrar el Congrés la premsa el destacà adequadament i a Barcelona se'n publicaren fotos que donaven idea de la magnitud de l'acte. Fins i tot la premsa satírica hi dedicà atenció.

El seu eco arribà fins a València, on encara ningú no havia encès l'anticatalanisme:

30. *Ibíd.*, p. 73.

El Congrés de la Llengua Catalana celebrat en Barcelona en el mes prop passat, ha demostrat plenament l'esperit d'una mateixa raça, d'un mateix poble, que demprés d'uns cuants sigles de separació per motiu de l'obra destructora dels castellans, ha resurgit potent y avassalladora la unió d'un poble gran, actiu é intel·ligent que busca son engrandiment per mig del treball, sense descuidar els punts essencials, que son emanciparse del organisme viciós del poder central, buscant en l'autonomia lo remey, convençuts de la rémora del caciquisme, y dels malèfics y odiosos governants.

Allà per los sigles XIV y XV, la unitat de la raça era perfecta; en lo Principat, com València y Mallorca, tots parlaven igual, en bon català, y escrivien com parlaven.

La decadencia de la corona d'Aragó, les institucions polítiques particularistes, que feen tants estats de les tres grans províncies catalanes, facilitaren molt la destrucció del gran abre de la patria catalana fent tres cantons d'aquells pobles, ó sia València, Mallorca y Catalunya. Actualment tots demaném lo mateix.

Valencia Nova, 1 de novembre de 1906

I també *Las Provincias* (l'actual campió de l'anticatalanisme) hi dedicà alguns articles elogiosos, de la ploma de Teodor Llorente.

A Mallorca va ser sobretot *La Almudaina* que en parlà, amb Joan Torrendell com a cronista, però també ho feren *La Última Hora*, el *Diario de Mallorca* (que, per cert, també es refereix al professor Giuseppe Guarnerio, com el «señor Cornelio, de Pavía»), *La Tarde* (només unes línies de la inauguració), *Sa Llonja*, *Mitjorn* i *La Aurora*. Tots (excepte *La Tarde*) felicitaren i exalçaren Alcover.

De Menorca, només tenc constància d'una curta gasetilla de *La Voz de Menorca*, d'ideologia republicana, del 16 d'octubre que diu:

El Congreso de la Lengua Catalana está desanimadísimo; asisten en su inmensa mayoría curas y frailes. La función de gala en el Teatro Principal ha estado animada llenándose el teatro en absoluto. Se han puesto en escena obras de Iglesias, de Guimerá y después dos obras líricas por la compañía que actúa en el teatro.

A l'estranger, el Congrés va ser notícia a Madrid (*El Siglo Futuro*, *La Época*, *Nuevo Mundo*, *Blanco y Negro* y *El Liberal*), a Alemanya (*Literarische Beilage del Kölnischen Volkszeitung*, 18-10-06; *Frankfurter Zeitung*, 1-11-06; *Schlasische Zeitung*, 6-02-07), a Budapest (*Budapest*

Hirlap, I-II-06), a Itàlia (*L'Illustrazione Italiana*) i a París (*Études*, març 1906; una crònica de Josep Boubée). A Irlanda el jesuïta J. Mac Erlean va anunciar que en faria una ressenya, que no podem assegurar que vagi sortir. Un episodi estrany, potser conseqüència d'un anticatalanisme latent, és el que li succeí a Joan Torrendell, que el 24 d'octubre proposava a Alcover que li fes un escrit amb allò que cregués «de més interès per Espanya» del Congrés, que ell després publicaria com a enterviu a un diari de Madrid; al cap de quasi un mes (21 de novembre), li tornava escriure amb aquest termes:

Estimat amich: fins poch abans d'anar al Congrés de la Llengua havia escrit á *España Nueva*, inclús pagantme. Al tornar, vaig pensar en enviarhi les intervius demanades. No les han publicades, ni m'han contestat a dos telegrams qu'els vaig expedir. Ignor la causa d'aquesta informalitat.³¹

Alcover va rebre nombroses cartes de felicitació per l'èxit assolit, de dins i de fora dels Països Catalans, perquè, com li deia el 31 d'octubre des de Perpinyà Agustí Casas, «a Vosté revé la gloria d'aqueixa consagració científica y internacional de la llengua de Catalunya». Des de Buenos Aires el seu amic, també capellà, Andreu Pont Llodrà s'exclamava d'aquesta manera:

sa campanada que acabes de doná ab so Congrés internacional de la Llengua Catalana s'ha sentida per tot lo mon y jo t'aprecii mase de bon de veres per no participar de s'entusiasme de tot'hom y donarte sa més coral en-horabona per l'èxit des teus trebays, que no pareixen d'un homo tot sol, sino de tot un poble.³²

I Frederic Mistral, el gran poeta provençal, President Honorari del certamen, li escrigué (13-12-1906): «Mi coumplimen courau pèr lo meravious trioumfe dóu *Coungrès de la lengo Catalano* e pèr li discours flame que i'avès pronouncia!».

La culminació del Congrés va ser la publicació de les actes, aparegudes a principis d'estiu de 1908, que contenen tots els discursos,

31. Documents 8/37 i 8/95 del FAM (ARM).

32. Carta del 27 de novembre de 1906 (ARM: FAM 21/18).

totes les ponències, les esmenes proposades, les comunicacions i les votacions a les ponències i esmenes, així com el programa de tot el que es va fer. Si pensam que ara, amb tots els avanços tecnològics, moltes d'actes de congressos estan més de 2 anys, i més de 3, a sortir, hem de convenir que també en això va ser un èxit el certamen. Uns mesos abans, el dia 16 de febrer de 1908, es va fer un petit acte commemoratiu a la sala del Consell de Cent, presidit pel batle de Barcelona, Sanllehy, en què la Comissió Executiva va lliurar un pergami a Alcover.

Podem resumir què va ser aquest magne esdeveniment amb unes paraules de Gabriel Alomar publicades a *El Poble Català*:

Obra essencial d'unitat. Vetaquí la nota més pura del Congrés de la Llengua Catalana. Per això cal veurehi una de les més típiques manifestacions de l'actual moment de catalanisme. Encara diré més: mai, desde que'l catalanisme se va encarnar, mai, ha celebrat un acte més alt pera donar fe de vida de sí mateix.³³

Sí, una obra essencial d'unitat amb la qual el catalanisme dels inicis del segle XX donà fe de sí mateix, una obra transcendental per al futur de la llengua catalana, de la qual encara ara som deutors. Una obra deguda, molt principalment a la voluntat d'un home, Mn. Antoni M. Alcover i Sureda, que posà totes les seves energies al servei de la llengua i del país. Un home fonamental per a la nació i per a la llengua catalana, al qual l'insigne romanista castellanenc Germà Colón ha dedicat aquestes paraules:

Gracián, en la primera part del *Criticón*... passa revista als diferents pobles d'Espanya; quan arriba a Mallorca diu: «Muy alborotado comenzó uno a inquietarlo todo y revolver el mundo [...] creyeron todos era mallorquín»...

Això d'«inquietarlo todo» i de «revolver el mundo» m'ha fet sovint pensar en Mn. Antoni M. Alcover... Si al vessant dels segles XIX a XX, en les aigües tranquil·les de la nostra quasi inexistent filologia, no haguessin intervingut uns mallorquins com Marià Aguiló, Tomàs Forteza i Antoni M. Alcover, etc. no vull pensar on ens trobaríem.³⁴

33. Reproduïdes per MARCH, 2001: 442.

34. COLÓN, 2003: 359.

Bibliografia

- ALCOVER, Mn. A. M. (1901). *Diccionari de la Llengua Catalana. Lletra de Convit que a tots els amichs d'aquesta llengua envia...* Palma: Es-tampa de Felip Guasp.
- COLÓN DOMÈNECH, G. (2003). *De Ramon Llull al Diccionari de Fabra. Acostament lingüístic a les lletres catalanes*. Barcelona: Fundació Germà Colón - Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- JANER, G. (1996). *Com una rondalla: els treballs i la vida de Mossèn Alcover*. Palma: Universitat de les Illes Balears.
- JULIÀ MUNÉ, J. (2000). *Linici de la lingüística catalana. Bernhard Schädel, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar, 1904-1925*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- JULIÀ MUNÉ, J. (2005). «Introducció general a l'època i a la lingüística catalana». Dins: *Pompeu Fabra. Obres completes, 1*. A cura de Jordi Mir i Joan Solà. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. III.
- MARCH NOGUERA, J. (2001). *Mossèn Alcover i el món de la ciència*. Palma: Lleonard Muntaner.
- MOLL, F. de B. (1962). *Un home de combat*. (Mossèn Alcover). Palma: Moll.
- PEREA, M. P. (2005). *Antoni M. Alcover, dialectòleg, gramàtic, polemista*. Barcelona: Fundació Germà Colón: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona: 1908.